

CONTRIBUȚII PRIVIND RĂSPÎNDIREA ȘI CRONOLOGIA CERAMICII DECORATE ÎN TEHNICA BARBOTINEI DIN DOBROGEA ROMÂNĂ

OCTAVIAN BOUNEGRU

Cercetările arheologice sistematice și cele de salvare efectuate în ultima vreme pe teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră au îmbogățit considerabil cunoștințele noastre în ceea ce privește producția, datarea și difuzarea ceramicii romane de uz comun, ca și a celei de import. Se așteaptă acum publicarea, sub formă de cataloage, a marilor loturi ceramice provenind din săpăturile arheologice din cetățile dunărene și de pe litoral, precum și din săpăturile, efectuate pe scară tot mai largă în ultimii ani, din așezările rurale dobrogene. Până la împlinirea, măcar în parte, a acestui deziderat, ni se pare utilă prezentarea, fie a unor loturi ceramice mai mici, dar unitare din punct de vedere cronologic, fie a unor categorii ceramice anume. Cît privește ceramica decorată în tehnica barbotinei¹, care constituie obiectul intervenției de față, două ar fi motivele pentru care ne-am oprit la prezentarea ei. Mai întii, această categorie de vase, care nu a cunoscut o răspîndire prea mare în Dobrogea, este destul de puțin cunoscută la noi² și, în orice caz, nu s-a bucurat de o atenție specială pentru zona care ne interesează. În al doilea rînd, descoperirea în cursul unor cercetări arheologice mai vechi, sau de dată foarte recentă a unor fragmente de vase cu barbotină, care provin din complexe închise ori din contexte stratigrafice sigure, ne-a determinat la o prezentare globală a descoperirilor de acest gen din Dobrogea. Ceramica pe care am luat-o în discuție provine din săpăturile de la Histria și din cele de la Hirșova.

În cursul campaniilor din anii 1961—1965, în sectorul numit „Extra muros” de la Histria, a fost cercetat un cartier de locuințe de epocă romană timpurie și tîrzie³, suprapus de o necropolă plană datată în seco-

¹ Pentru această tehnică de decorare a vaselor din perioada romană timpurie, vezi F. Oswald, T. D. Pryce, *An Introduction to the study of Terra Sigillata*, Londra, 1920, p. 22 și urmă.

² Vezi totuși prezentarea acestei categorii ceramice la Gh. Popilian *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, 1976, p. 50—52.

³ H. Nubar, MCA, 9, 1970, p. 193—201.

Fig. 1: Vas cu barbotină de la Tomis

lele IV-VI e.n.⁴ Pe baza materialului ceramic rezultat din această săpătură, încă nevalorificat⁵, s-a stabilit, printre altele, că primul nivel de locuire al cartierului roman se datează în secolele I-II e.n.⁶, fapt confirmat și de descoperirile monetare⁷. Din acest nivel provin câteva fragmente ceramice decorate în tehnica barbotinei (fig. 2, 1, 2, 4, 6-8; fig. 3, 1-4). Este vorba de boluri de mici dimensiuni, cănițe, cu și fără torsi, precum și castroane de dimensiuni mici și mijlocii. Alte două fragmente de boluri au fost descoperite în anul 1989 într-un sondaj stratigrafic din sectorul „Central” de la Histria⁸, în nivelul I B, care se încadrează cronologic în primele trei sferturi ale secolului II e.n.⁹.

O primă constatare privind ceramica cu barbotină de la Histria, este aceea că se observă o unitate a formelor, pastei și a firnisului, precum și a ornamentelor. Pentru o ne opri asupra acestora din urmă, să notăm

⁴ Idem, SCIV, 22, 1971, 2, p. 199-215.

⁵ Întreg lotul ceramic descoperit în sectorul EM se găsește în depozitele șantierului Histria.

⁶ H. Nubar, MCA, 9, 1970, p. 196.

⁷ Dintre monedele descoperite în acest nivel de locuire, menționăm două de la Traian, una de la Antoninus Pius și una de la Faustina (C. Preda, H. Nubar, *Histria III. Descoperiri monetare 1914-1970*, București, 1973, nr. 1039, 1046, 1068, 1072).

⁸ În acest sector este în curs de cercetare un mare edificiu, basilical din secolul VI e.n. Acest sondaj stratigrafic, notat S α, a fost practicat sub nivelurile basilicii până la stincă, pentru a se urmări adâncimea fundațiilor zidurilor exterioare ale edificiului.

mai întâi că ele se constituie din forme care se repetă la exemplare diferite: picături de apă, lunule, festoane, șiruri de perle, pastile. Decorul vaselor este aplicat fie pe partea mai bombată a acestora, fie spre buză. Aceleași ornamente le regăsim și pe alte câteva vase cu barbotină descoperite în necropola tumulară¹⁰ și din edificiul termal nr. II de la Histria¹¹, toate datate în secolele I—II e.n. Ceea ce frapază în mod deosebit la toate aceste vase este existența, cu unele excepții nesemnificative, a unui firnis de culoare portocalie sau roșie-portocalie, strălucitor la unele exemplare și mat la majoritatea acestora. De altfel, aceste constatări privind ornamentul și firnisul ceramicii cu barbotină de la Histria, sînt valabile și pentru cele câteva vase decorate în această tehnică descoperite pînă în prezent în centrele de pe litoral. Astfel, la Enisala¹² și la Callatis¹³ s-au descoperit boluri decorate cu picături alungite, la Tomis¹⁴ a fost descoperit un castron de mici dimensiuni și decorat cu festoane, iar de la Neptun¹⁵ și Callatis¹⁶ provin câteva castroane cu pereții înalți, decorate cu lunule și picături.

Se cuvine a fi amintit și faptul că unele boluri și cănițe de la Histria, în special cele decorate cu picături și lunule (fig. 2, 1—8; și de la Callatis, pot fi încadrate în categoria cunoscută sub numele de „céramique à parois fines”¹⁷, categorie ceramică în cadrul căreia decorul în tehnica barbotinei este de departe cel mai frecvent¹⁸. Aceste vase, care sînt în general vase de băut, cunosc o largă răspindire începînd de la jumătatea secolului I e.n.¹⁹ și au fost produse în centrele iberice și nord-italice pentru a concura produsele similare din sticlă²⁰.

Caracteristicile tehnice ale vaselor prezentate mai sus (pasta și mai ales firnisul de culoare portocalie sau de nuanțe intermediare spre roșu), ca și decorul lor, vădesc pronunțate afinități cu ceramica de producție estică. Este adevărat că se poate presupune și o producție locală a acestui gen de ceramică, păstrînd tradițiile din perioada elenistică tîrzie, în atelierele ceramice din cetățile de pe litoral, cum ar fi cele de la Histria,

⁹ Al. Suceveanu, *Dacia*, 13, N.S., 1969, p. 229—265; idem, *Histria VI. Les thermes romaines*, București, 1982, *passim*.

¹⁰ P. Alexandrescu, *Histria II*, București, 1968, p. 198, pl. 99, XXX, 10.

¹¹ Al. Suceveanu, *Histria VI*, pl. 5, 13; 11, 1.

¹² M. Mănușu-Adameșteanu, *Peuce*, 9, 1984, p. 34, pl. IV, 5.

¹³ Piesa a fost descoperită într-un mormînt roman din secolul II e.n. Informație N. Cheluță-Georgescu.

¹⁴ M. Bucovăla, *Pontica*, 3, 1970, p. 199, fig. 2, c.

¹⁵ C. Iconomu, *Pontice*, 1, 1968, p. 256, fig. 37.

¹⁶ N. Cheluță-Georgescu, *Pontica*, 7, 1974, p. 182, pl. 6, 4. Recent, într-un mormînt datat în secolul II e.n., a mai fost descoperit un exemplar identic. Informație N. Cheluță-Georgescu.

¹⁷ F. Mayet, *Les céramiques à parois fines dans la péninsule Ibérique*, Paris, 1975, p. 3—6.

¹⁸ *Ibidem*, p. 7.

¹⁹ Idem, *Fouilles de Conimbriga VI. Céramique diverse et verres*, Paris, 1976, p. 27—28.

²⁰ Vezi intervențiile lui N. Lamboglia și F. Mayet în *À propos des céramiques de Conimbriga. Table ronde tenue à Conimbriga (Portugal) les 25—26—27 Mars 1975*, Paris, 1976, p. 94—97.

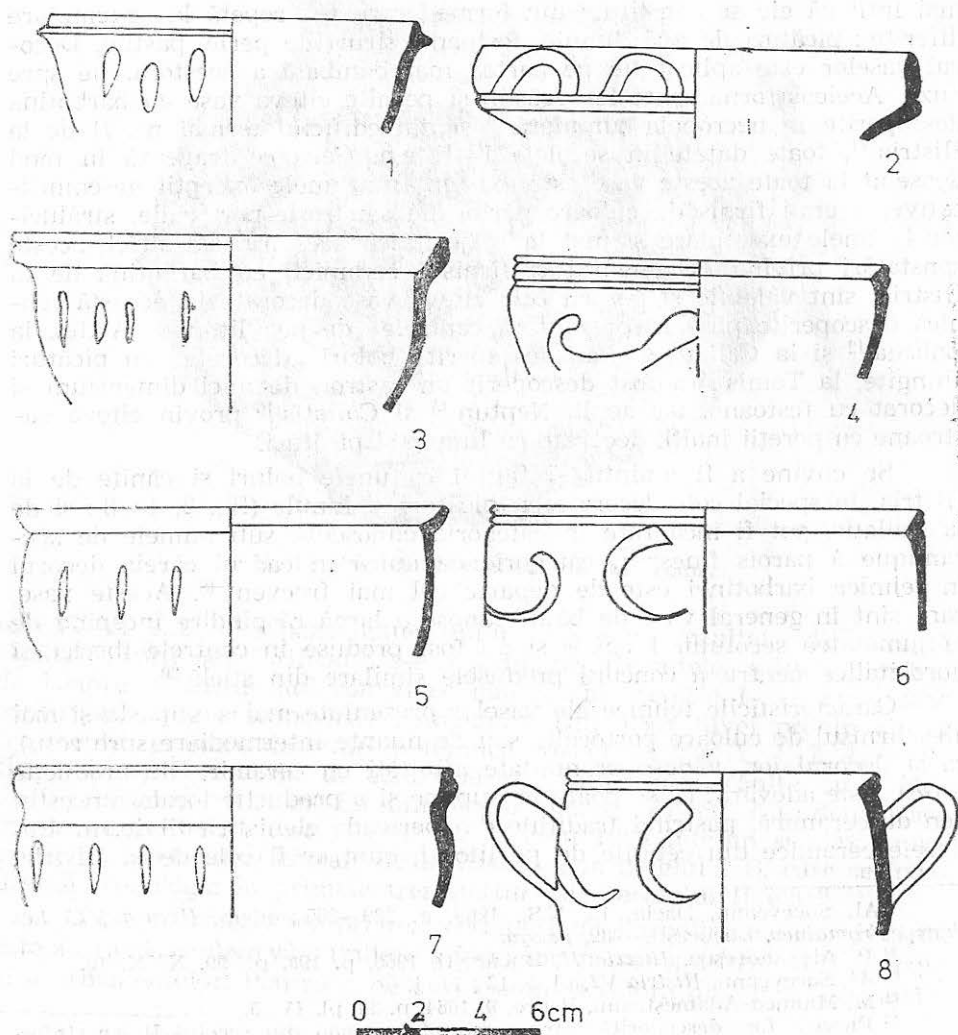

Fig. 2: 1—8 Ceramică cu barbotină de la Histria

în legătură cu care, pentru secolul II e.n., avem unele indicii²¹. Pînă la apariția unor dovezi mai concludente în acest sens, credem însă că ceramica cu barbotină de la Histria și de la Callatis provine din centrele

²¹ Vezi M. Coja, P. Dupont, *Histria V. Ateliers céramiques*, București, 1979, p. 40, unde se arată că zona cuptoarelor ceramice de la Histria, care încep să producă încă din secolul VI î.e.n., funcționează din plin pînă în secolul II e.n. De semnalat și o mai veche descoperire, în urma căreia a fost pus în evidență, în apropierea porții mari a cetății romane târzii, un cuptor pentru ceramică fină, în care s-au găsit monede de la Traian și Antoninus Pius (V. Canarache, S. Dimetriu, în *Histria I. Monografie arheologică*, București, 1954, p. 171).

ceramice microasiatice, est-mediteraneene în general, centre care se situează într-una din zonele în care a apărut ceramica cu acest decor²². Face excepție doar un vas descoperit recent într-un mormînt de înhumare de la Tomis²³. Este vorba despre o căniță cu o toartă al cărei exterior este acoperit cu o glazură galben-verzuie, peste care este aplicat un ornament în formă de solzi de pin, de culoare maroniu-verzuie (fig. 1). Astfel de vase au apărut atît în zona de care ne ocupăm, la Troesmis²⁴ și la Barboși²⁵, cît și, în mod frecvent, în Dacia²⁶, Pannonia²⁷, Germania²⁸ și Hispania²⁹. Presupunem că vasul de la Tomis provine din atelierele de la Butovo, unde a fost produs cu precădere în a doua jumătate a secolului II e.n.³⁰, deși nu excludem nici centrele din Betica sau din Gallia sudică, zone în care, așa cum s-a dovedit deja³¹, producția acestor vase capătă o mare amploare începînd cu a doua jumătate a secolului I e.n.

În ceea ce privește ceramica cu barbotină de la Hirșova, ea provine din două situri arheologice. Patru vase întregi, de forme diferite, au fost descoperite într-o așezare getică de epocă romană, situată în apropierea orașului, în punctul numit „la moară”, care poate fi încadrată cronologic între a doua jumătate a secolului I și sfîrșitul secolului II e.n.³². Alte cîteva fragmente de castroane și boluri au fost descoperite în vara anului

²² H. Goldmann, în *Excavations at Gözli Kule, Tarsus*, I, Princeton, 1950, p. 184—189. În ceea ce privește ceramica microasiatică, în ultima jumătate de secol s-au încercat mai multe categorisiri, pornindu-se de la criteriul stilistic. Astfel, J. H. Iliffe împărțea această ceramică în două grupe: ceramica „samiană” și ceramica „pergameniană”, în care era inclusă și așa numita grupă Çandarlı (J. H. Iliffe, *Quarterly of the Department of Antiquities in Palestine*, VI, 1936, p. 4 și urm.). Mai tîrziu, Fr. O. Waagé, *Ceramics and Islamic Coins*, în *Antioch on the Orontes*, IV, 1, Princeton, Londra, Haga, 1948, p. 39—40, numea ceramica cu firnis maroniu roșcat din secolul I e.n. „Early Roman Pergamene Pottery” (produsă undeva în estul Mediteranei), iar pe cea cu firnis portocaliu, datată în secolele I—II e.n., „Samian Pottery”, fără a-i indica centrul de producție. În sfîrșit, ultima clasificare mai importantă a acestei ceramici o găsim la K. M. Kenyon, în *The Objects from Samaria*, Londra, 1957, p. 281—306, care propunea pentru ceramica „pergameniană” termenul de „Eastern Sigillata A”, iar pentru cea „samiană”, produsă în atelierele de la Samos, Efes, Priene, termenul de „Eastern Sigillata B”. Observăm așadar că ceramica decorată în tehnica barbotinei cu firnis portocaliu de la Histria se încadrează perfect în grupa ceramică „samiană” sau, după cum am arătat mai sus, în cea numită „Eastern Sigillata B”.

²³ Informație și foto C. Chera și V. Lungu, cărora le mulțumim.

²⁴ A. Opaît, Peuce, 8, 1980, p. 336, pl. VI, 3.

²⁵ S. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II î.e.n. — III e.n.)*, Iași, 1981.

²⁶ Gh. Popilian, *op. cit.*, pl. XX, nr. 240.

²⁷ E. Bónis, *Die Kaiserzeitliche Keramik von Pannonien*, Diss. Pann., ser. II, nr. 20, Budapesta, 1942, pl. XX, 1.

²⁸ B. Heukemes, *Römische Keramik aus Heildelberg*, Bonn, 1969, pl. 21.

²⁹ M. Vegas, *Cerámica común romana del Mediterráneo occidental*, Barcelona, 1972, p. 77, fig. 25, 11; A. López Mullos, Ampurias, 43, 1981, p. 205, fig. 1, Ia-b.

³⁰ B. Sultov, *Ceramic production on the territory of Nicopolis ad Istrum (I—IV-th Century)*, Sofia, 1985, p. 70, pl. XXXII, 5.

³¹ F. Mayet, *Les céramiques à parois fines...*, p. 151, harta 9.

³² O. Bounegru, P. Hașotti, A. Murat, SCIVA, 40, 1989, 3, p. 273—294.

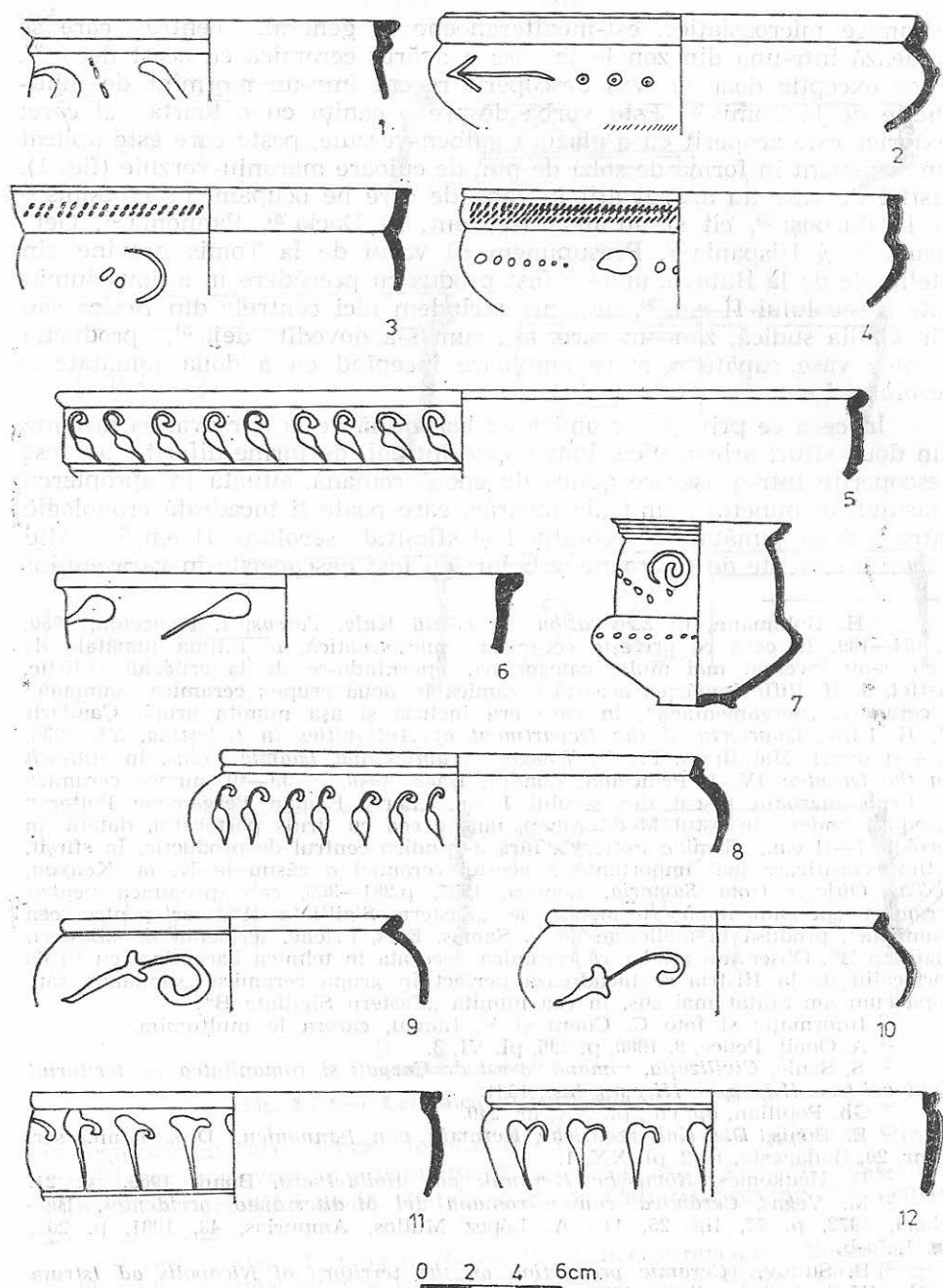

Fig. 3: 1—4 Ceramică cu barbotină de la Histria ; 5—12 Ceramică cu barbotină de la Hirșova

1989 într-o groapă menajeră³³, care a apărut în groapa de fundație a unui bloc din orașul Hirșova, într-o zonă în care se afla, după toate probabilitățile, locuirea civilă din apropierea castrului roman. Din această groapă, pe lângă o mare cantitate de fragmente ceramice romane de uz comun și câteva fragmente de vase getice lucrate cu mina, provin trei monede, dintre care două ilizibile, iar una de la Marcus Aurelius.

Față de ceramica cu barbotină din zona litoralului, cea descoperită la Hirșova prezintă deosebiri evidente în ceea ce privește forma, pasta și decorul, vădind similitudini cu ceramica produsă în atelierele din zona Nicopolis ad Istrum, dar și cu unele mai îndepărtate. Astfel, farfuria decorată cu „melci“ și cu *planta pedis*, descoperită în așezarea din punctul „la moară“ (fig. 4,3), este sigur produsă în atelierele de la Pavlikeni³⁴, unde se pare că această formă a fost preluată din producția centrelor din vestul Imperiului³⁵. Tot din atelierele de la Pavlikeni³⁵ provine și craterul decorat cu frunze și spirale și acoperit cu firnis brun-verzui (fig. 4, 2). Alte vase cu barbotină descoperite la Hirșova, anume cănița cu spirale și șiruri de perle (fig. 3, 7) și, mai ales, castroanele și bolurile decorate cu frunze lanceolate (fig. 3, 5, 8, 11, 12), prin forma și decorul lor indică

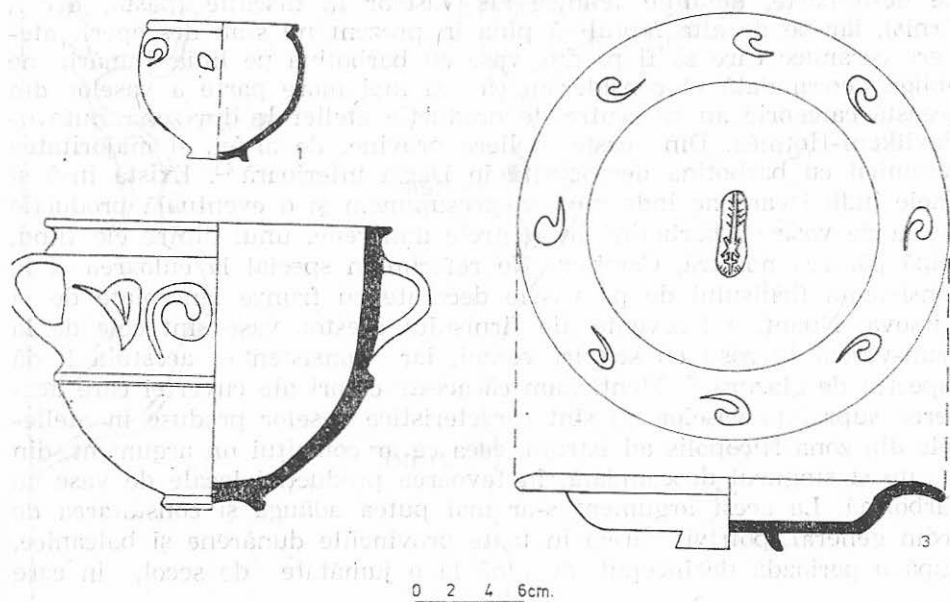

Fig. 4: 1—3 Ceramică cu barbotină de la Hirșova

³³ Informație P. Hașotti, căruia îi mulțumim pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție materialul ceramic.

³⁴ B. Sultov, *op. cit.*, tip 3, pl. XXVI, 5.

³⁵ E. Gose, *Gefässtypen der römischen Keramik in Rheinland*, Köln, 1976, p. 130, pl. 8.

atelierele de la Butovo ca centru de producție³⁷. În sfârșit, cele două boluri decorate cu frunze lanceolate alungite (fig. 3, 9—10), își găsesc perfecte analogii cu vase similare produse în atelierele ceramice din Hispania³⁸, care-și încep activitatea în a doua jumătate a secolului I e.n. Este însă greu de spus dacă aceste boluri de la Hirșova sînt importuri hispanice, sau sînt doar fabricate în maniera produselor occidentale.

Urmărind răspîndirea vaselor decorate în tehnica barbotinei pe linia Dunării (fig. 5), luînd în considerație numai materialul publicat, se poate observa o concentrare a acestora în zona Hirșova-Troesmis-Dinogetia. Decorul cu spirale și șiruri de perle plasate pe partea bombată a vaselor, îl regăsim la Troesmis³⁹ și la Niculițel⁴⁰. Deosebit de semnificativă este și descoperirea la Dinogetia a mai multor vase avînd aceeași formă și același decor cu cele de la Hirșova. Mai mult decît atît, ceramica cu barbotină de la Dinogetia⁴¹ a fost găsită într-o locuință în care a apărut o monedă de la Marcus Aurelius și împreună cu două fragmente *terra sigillata* sud-gallice de la jumătatea secolului II e.n., perioadă ce coincide cu datarea vaselor de la Hirșova.

Problema provenienței ceramicii cu barbotină de pe linia Dunării nu este atît de simplă cum ar părea la prima vedere. Este adevărat că, pe de-o parte, detaliile tehnice ale vaselor în discuție (pastă, decor, firnis), iar pe de altă parte faptul că pînă în prezent nu s-au descoperit ateliere ceramice care să fi produs vase cu barbotină pe linia Dunării, ne obligă deocamdată să considerăm că cea mai mare parte a vaselor din această categorie au ca centre de producție atelierele din zona Butovo-Pavlikeni-Hotnița. Din aceste ateliere provine, de altfel, și majoritatea ceramicii cu barbotină descoperită în Dacia inferioară⁴². Există însă și unele indicii care ne îndeamnă să presupunem și o eventuală producție locală de vase cu barbotină în centrele dunărene, unul dintre ele fiind, după părerea noastră, Carsium. Ne referim în special la culoarea și la consistența firnisului de pe vasele decorate cu frunze lanceolate de la Hirșova. Nuanțele frecvente ale firnisului acestor vase sînt cele de la brun-verzui la roșu cu scipiri verzui, iar consistența acestuia îi dă aspectul de glazură⁴³. Menționăm că aceste culori ale cuvertei care acoperea suprafața vaselor nu sînt caracteristice vaselor produse în atelierele din zona Nicopolis ad Istrum, ceea ce ar constitui un argument, din păcate și singurul deocamdată, în favoarea producției locale de vase cu barbotină. La acest argument s-ar mai putea adăuga și constatarea de ordin general, potrivit căreia în toate provinciile dunărene și balcanice, după o perioadă de început, de pînă la o jumătate de secol, în care

³⁷ B. Sultov, *op. cit.*, p. 91, pl. XLVIII, 9.

³⁸ *Ibidem*, p. 79, tip 11, pl. XXXVIII; p. 66, tip 1c, pl. XXIX, 1.

³⁹ F. Mayet, *op. cit.*, p. 155—157, harta 10.

⁴⁰ A. Opaît, *op. cit.*, p. 336, pl. XIII, 3, 4.

⁴¹ V. H. Baumann, *Prüce*, 8, 1980, p. 376, pl. XIX.

⁴² Gh. Ștefan, *SCIV*, 9, 1958, 1, p. 66, fig. 5, 1—4.

⁴³ Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 52.

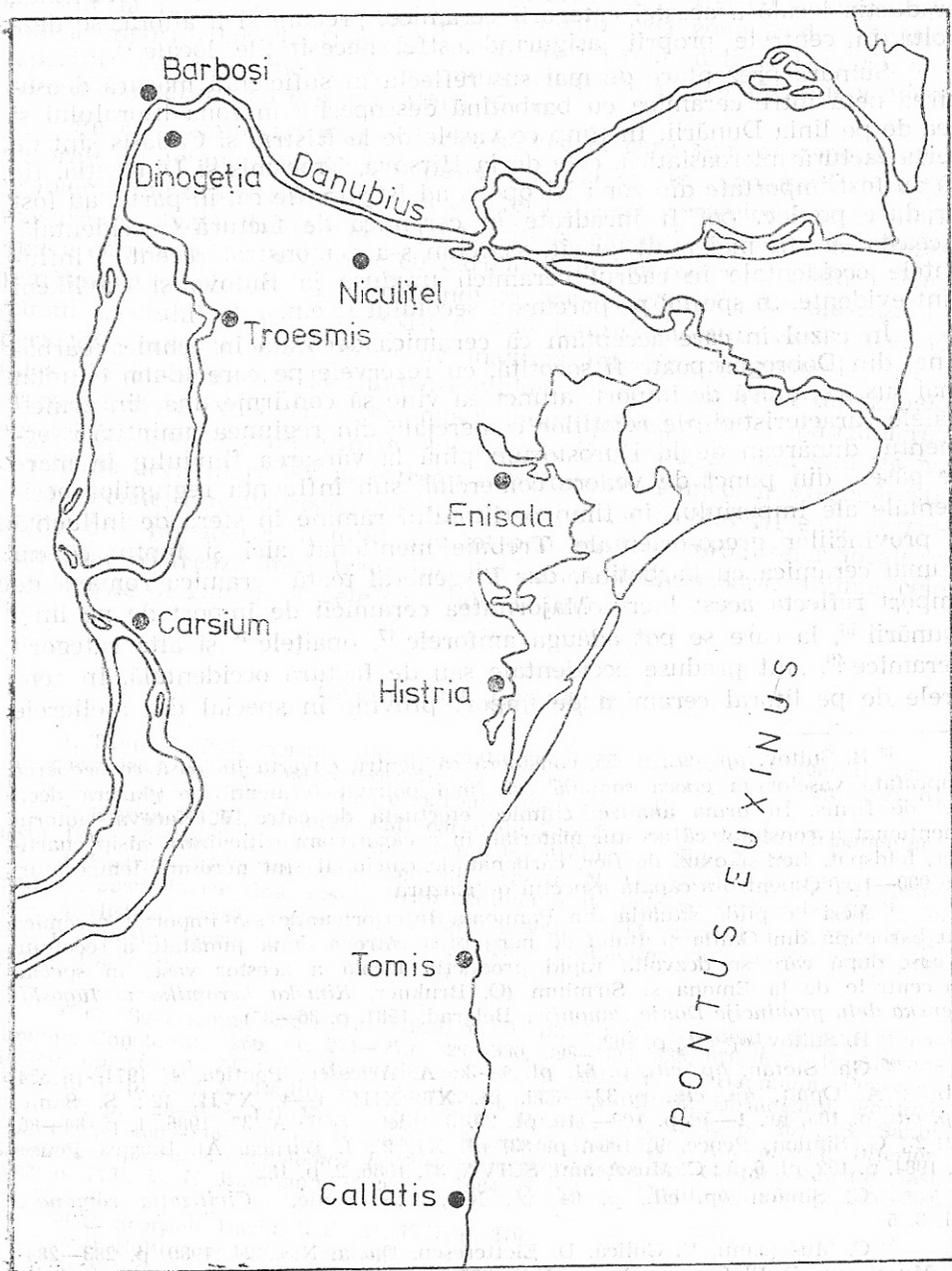

Fig. 5 : Răspîndirea ceramicii cu barbotină în Dobrogea romană

abundă importurile ceramice de vase decorate în tehnica barbotinei, producția locală a acestei categorii ceramice, precum și a altora, se dezvoltă în centrele proprii, asigurând astfel necesitățile locale⁴⁴.

Sumara prezentare de mai sus reflectă în suficientă măsură deosebirea netă între ceramica cu barbotină descoperită în zona litoralului și cea de pe linia Dunării. În timp ce vasele de la Histria și Callatis sînt de certă factură microasiatică, cele de la Hirșova, Troesmis și Dinogetia, fie că au fost importate din zona Nicopolis ad Istrum, fie că, în parte, au fost produse pe loc, pot fi încadrate în ceramica de factură occidentală. Aceasta cu atît mai mult cu cît, așa cum s-a demonstrat recent⁴⁵, influențele occidentale în cadrul ceramicii produse la Butovo și Pavlikeni sînt evidente, în special pe parcursul secolului II e.n.

În cazul în care acceptăm că ceramica decorată în tehnica barbotinei din Dobrogea poate fi socotită, cu rezervele pe care le-am enunțat mai sus, ceramică de import, atunci ea vine să confirme una din principalele caracteristici ale relațiilor comerciale din regiunea amintită: segmentul dunărean de la Durostorum pînă la vărsarea fluviului în mare se găsea, din punct de vedere comercial, sub influența regiunilor occidentale ale Imperiului, în timp ce litoralul rămîne în sfera de influență a provinciilor greco-orientale. Trebuie menționat aici și faptul că nu numai ceramica cu barbotină, dar în general toată ceramica romană de import reflectă acest lucru. Majoritatea ceramicii de import de pe linia Dunării⁴⁶, la care se pot adăuga amforele⁴⁷, opaițele⁴⁸ și alte categorii ceramice⁴⁹, sînt produse occidentale sau de factură occidentală. În centrele de pe litoral ceramica de import provine în special din atelierele

⁴⁴ B. Sultov, *op. cit.*, p. 55, consideră că pentru cuverta lucioasă ce acoperea suprafața vaselor în epoca romană este mai potrivit termenul de glazură decît cel de firnis. În urma analizei chimice efectuată de către V. Naceva, autorul menționat a constatat că acestui material, în a cărui compoziție intra nisip cuarțifer, feldspat, fier și oxizi de fier, carbonat de calciu, îi sînt necesare temperaturi de 900–1250°C pentru a căpăta aspectul de glazură.

⁴⁵ Vezi de pildă situația din Pannonia Inferior, unde s-a importat ceramică cu barbotină din Gallia și Italia de nord pînă către a doua jumătate a secolului I e.n., după care se dezvoltă rapid producția locală a acestor vase, în special în centrele de la Emona și Sirmium (O. Brukner, *Rimska keramika u Jugoslovenska delu provincije Donje Panonije*, Belgrad, 1981, p. 36–37).

⁴⁶ B. Sultov, *op. cit.*, p. 102.

⁴⁷ Gh. Stefan, *op. cit.*, p. 61, pl. 1–3; A. Aricescu, Pontica, 4, 1971, p. 354, pl. 3; A. Opaît, *op. cit.*, p. 334–339, pl. XI, XIII, 1–4, XVII, 12; S. Sanie, *op. cit.*, p. 103, nr. 1–5; p. 109–110, pl. 20, 3; idem, SCIVA, 37, 1986, 1, p. 84–86, pl. 2; G. Simion, Peuce, 9, 1984, p. 83, pl. XI, 2; I. Barnea, Al. Barnea Peuce, 9, 1984, p. 102, pl. 6, 3; C. Mușețeanu, SCIVA, 37, 1986, 2, p. 182.

⁴⁸ G. Simion *op. cit.*, p. 84, pl. XII, 1; S. Sanie, *Civilizația romană...*, pl. 3, 5.

⁴⁹ C. Mușețeanu, V. Culică, D. Elefterescu, Dacia, N.S., 24, 1980, p. 283–284; C. Mușețeanu, D. Elefterescu, Dacia, N.S., 27, 1983, p. 110.

⁵⁰ V. Culică, SCIV, 16, 1965, 1, p. 374–376; C. C. Petolescu, Pontica, 17, 1984, p. 72–73.

microasiatice⁵⁰, dar și din cele siriene⁵¹. Adăugînd la acestea și alte categorii de obiecte de import (bronzuri, sticlărie), care, cu unele excepții, sînt la fel de semnificative pentru conturarea zonelor de proveniență a importurilor din Dobrogea, se poate aprecia că linia Dunării, sub raportul relațiilor comerciale, era mult mai deschisă provinciilor occidentale în comparație cu litoralul Mării Negre.

Pe baza contextelor arheologice sigure în care s-au descoperit vase decorate în tehnica barbotinei, putem afirma că, în momentul de față, problema încadrării cronologice a acestei categorii ceramice este în mare măsură rezolvată. Lăsînd la o parte cîteva exemplare care ar putea indica o pătrundere a vaselor cu barbotină în Dobrogea încă din a doua jumătate a secolului I e.n., răspîndirea acestei ceramici se plasează în cursul secolului II e.n., nedepășind însă limitele acestui secol. Această perioadă corespunde cu epoca de maximă înflorire a producției ceramice din atelierele de la Butovo-Pavlikeni⁵², dar și a celei din zonele greco-orientale. Nu avem deocamdată indicii în legătură cu pătrunderea acestei categorii ceramice în secolul III e.n. De altfel, această situație nu constituie deci un reflex al întregii activități economice, meșteșugărești, și comerciale, din Dobrogea romană. Începînd cu secolul III e.n., importurile, deși nu dispar cu totul, fac tot mai mult loc produselor locale⁵³, care mai păstrează însă tradițiile din perioada anterioară, anume cele occidentale pe Dunăre și cele orientale pe litoral.

CATALOGUL CERAMICII

1. Tomis — 1986, mormînt de inhumatie în fîridă. Căniță cu o toartă; pastă fină, cărămizie; glazură galben-verzuie la exterior; pe corp, decor cu solzi de pin acoperiți cu o glazură de culoare maroniu-verzuie (fig. 1).

2. Histria — 1962, sectorul EM, carourile 25—26, —1,10 m. Bol fragmentar; pastă fină, cărămizie; firnis oranj-cărămiziu, strălucitor (fig. 2, 1).

3. Histria — 1989, sectorul „Central”, caseta N 11, nivelul I B. Bol fragmentar; pastă foarte fină, roșie; firnis strălucitor de culoare portocalie (fig. 2, 3).

4. Histria — 1989, sectorul „Central”, caseta N 11, nivelul I B. Bol fragmentar; pastă foarte fină, cărămizie; firnis strălucitor de culoare roșie-portocalie (fig. 2, 5).

⁵⁰ G. Severeanu, BSNR, 23, 1929, p. 9, pl. 3; C. Ionomu, *Opaițe greco-romane*, Constanța, 1966, nr. 271—273, 329—330, 398—402, 435, 676, 652; P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 206; M. Bucovăla, *op. cit.*, p. 301; V. H. Baumann, Peuce, 4, 1973—1975, p. 39; A. Rădulescu, Pontica, 9, 1976, p. 102; E. Bîrlădeanu, Pontica, 10, 1977, p. 128—129, pl. V, 7; C. Băluță, Pontica, 14, 1981, p. 264; S. Sanie, *op. cit.*, p. 138—146; C. C. Petolescu, *Mortaria ștampilate din Moesia Inferior, Studia antiqua et archaeologica I. Corolla memoriae Nicolai Gostar dedicata*, Iași, 1983, p. 173; V. H. Baumann, Peuce, 9, 1984, p. 53; A. Opaiț, *op. cit.*, p. 298—304, pl. V, 1, 3.

⁵¹ C. Scorpan, Dacia, N.S., 21, 1977, p. 270.

⁵² B. Sultov, *op. cit.*, p. 92—93.

⁵³ Al. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea romană (sec. I—III e.n.)*, București, 1977, p. 110—132.

5. Histria — 1962, sectorul EM, carourile 1—4, — 1,65 m. Bol fragmentar ; pastă fină, cărămie ; firnis de culoare portocalie la exterior (fig. 2, 7).
6. Histria — 1962, sectorul EM, carourile 36—37, — 1,80 m. Castron fragmentar ; pastă foarte fină, cărămie ; firnis mat de culoare portocalie (fig. 2, 6). Decor identic la T. Knipovici, *Materialen zur römisch-germanischen Keramik, IV, 1. Die Keramik römischer Zeit aus Olbia in der Sammlung der Ermitage*, Frankfurt a.M., 1929, pl. II, 24, datat în secolul I e.n.
7. Histria — 1962, sectorul EM, carourile 5—6, — 1,10 m. Bol fragmentar ; pastă fină, cărămie ; firnis mat de culoare brun-verzuie la exterior (fig. 2, 4).
8. Histria — 1962, sectorul EM, carourile 23—25, — 1,80 m. Bol (?) fragmentar ; pastă foarte fină, cărămie ; firnis mat de culoare portocalie (fig. 2, 6).
9. Histria — 1962, sectorul EM, carourile 23—25, — 1,90 m. Căniță cu două torți fragmentară ; pastă fină, cărămie ; firnis mat de culoare portocalie (fig. 2, 8).
10. Histria — 1962, sectorul EM, carourile 5—6, — 1,80 m. Castron fragmentar ; pastă foarte fină, cărămie ; firnis mat de culoare portocalie (fig. 3, 1).
11. Histria — 1962, sectorul EM, carourile 28—28, — 2,10 m. Castron fragmentar ; pastă foarte fină, cărămie ; firnis lucios de culoare portocalie (fig. 3, 3).
12. Histria — 1962, sectorul EM, carourile 36—37, — 1,85 m. Castron fragmentar ; pastă fină, roșie-cărămie ; firnis strălucitor de culoare portocalie (fig. 3, 4).
13. Histria — 1962, sectorul EM, caroul 24, — 1,90 m. Castron fragmentar ; pastă foarte fină, cărămie ; firnis mat de culoare portocalie cu reflexe verzui (fig. 3, 2).
14. Hirșova — 1987, „la moară“. Farfurie ; pastă fină, galben-cărămie ; firnis de culoare cărămie la exterior (fig. 4, 3).
15. Hirșova — 1987, „la moară“. Bol ; pastă fină, roșie-cărămie ; firnis mat de culoare brun-roșcată (fig. 4, 1). Decor identic pe un vas de la Mérida (vezi F. Mayet, *Fouilles de Conimbriga VI*, p. 36, nr. 73, pl. VIII).
16. Hirșova — 1987, „la moară“. Crater ; pastă fină, cenușiu-verzuie ; firnis de culoare brun-verzuie la exterior (fig. 4, 2).
17. Hirșova — 1987, „la moară“. Căniță ; pastă foarte fină, galben-cărămie ; firnis de culoare brun-roșcată la exterior (fig. 3, 7). Gh. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, pl. XX, 238.
18. Hirșova — 1989, strada Vadului, groapă menajeră. Bol fragmentar ; pastă foarte fină, cărămie ; firnis lucios de culoare brun-cărămie (fig. 3, 1). Gh. Popilian, *op. cit.*, pl. XIX, 226—227.
19. Hirșova — 1989, strada Vadului, groapă menajeră. Castron fragmentar ; pastă foarte fină, roșie ; firnis strălucitor de culoare brun-verzuie (fig. 3, 12).
20. Hirșova — 1989, strada Vadului, groapă menajeră. Bol fragmentar ; pastă foarte fină, cărămie ; firnis cu aspect de glazură, de culoare roșie cu reflexe verzui (fig. 3, 8). Gh. Popilian, *op. cit.*, pl. XVIII, 218.
21. Hirșova — 1989, strada Vadului, groapă menajeră. Castron fragmentar ; pastă foarte fină, gălbui-cărămie ; firnis cu aspect de glazură de culoare brun-verzuie (fig. 3, 5).
22. Hirșova — 1989, strada Vadului, groapă menajeră. Castron fragmentar ; pastă fină, cărămie ; firnis mat de culoare roșie-cărămie (fig. 3, 6).
23. Hirșova — 1989, strada Vadului, groapă menajeră. Bol fragmentar ; pastă fină, roșie-cărămie ; firnis strălucitor de culoare cărămie cu reflexe verzui (fig. 3, 10).
24. Hirșova — 1989, strada Vadului, groapă menajeră. Bol fragmentar ; pastă fină, roșie-cărămie ; firnis strălucitor de culoare cărămie cu reflexe verzui (fig. 3, 9).

BEITRÄGE, DIE CHRONOLOGIE UND AUSBREITUNG DER MIT
BARBOTINE-TECHNIK VERZIERTEN KERAMIK AUS DER DOBRUDSCHA
BETREFFEND

Zusammenfassung

OCTAVIAN BOUNEGRU

Es wird von der Analyse einiger Keramikgruppen ausgegangen, die entweder aus älteren Ausgrabungen oder aus neueren Forschungen stammen. Von Histria stammen mehrere Keramikfragmente, die mit der Barbotine-Technik verziert sind, die während der Forschungen der Jahre 1962 *extra muros* ausgefunden wurden (Abb. 2). In Hirșova wurden drei vollständige, mit derselben Technik verzierte Gefäße in einer getischen Siedlung aus römischer Epoche aufgefunden, die zeitlich von der Mitte des 1. Jh.u.Z. bis in die zweite Hälfte des 2. Jh.u.Z. reicht (Abb. 3—4). Ebenfalls von Hirșova stammen einige mit dieser Technik verzierte Keramikfragmente, die im Jahre 1989 in einer Abfallgrube, in nächster Nähe des römischen Kastums aufgefunden wurden; die Keramik aus der Grube kann zur Mitte des 2. Jh.u.Z. datiert werden (Abb. 3). Zwischen den Barbotine-Gefäßen von Hirșova und denjenigen von Histria kann ein klarer Unterschied beobachtet werden, sowohl die Verzierung, wie auch die Paste und die Firnisfarbe betreffend. Während bei den Gefäßen von Hirșova als Verzierung die Wasserblätter vorwiegen, besteht diejenige auf den Gefäßen von Histria aus Perlenreihen, Warzenreihen, runden Schuppen. Ebenso offenbar ist auch der Unterschied zwischen den Firnisfarben der Gefäße aus den beiden erwähnten Siedlungen. In Histria ist die Firnisfarbe orange und hat einen matten Aspekt, während in Hirșova der Grossteil der Gefäße mit einem scheinenden, metallischen Firnis von roter oder braunrötlicher Farbe bedeckt ist. Es wird erwogen, dass die Barbotine-Keramik von Histria aus den kleinasiatischen Zentren und diejenige von Hirșova aus den Werkstätten der Gegend Nicopolis ad Istrum, besonders aus denjenigen von Butovo stammen. Ein besonderes Interesse kommt einem in Tomis aufgefundenen Gefäß zu, dessen Verzierung aus einem Schuppenmuster besteht, das mit einer braungrünlichen Glasur bedeckt ist (Abb. 1). Im Allgemeinen kennt die Barbotine-Keramik eine verhältnismässig grosse Ausbreitung in den Festungen entlang der Donau, mit dem Ende des 1. Jh. beginnend und bis gegen die zweite Hälfte des 2. Jh.u.Z. (Abb. 5). Bis jetzt gibt es keine Hinweise für die Verlängerung der Ausstrahlung dieser Keramikart über den Beginn des 3. Jh.u.Z. hinweg. Die Möglichkeit eines Vorhandenseins von ortsständigen Werkstätten, die diesartige Gefäße erzeugt haben wird nicht ausgeschlossen (vielleicht im Gebiet Hirșova).